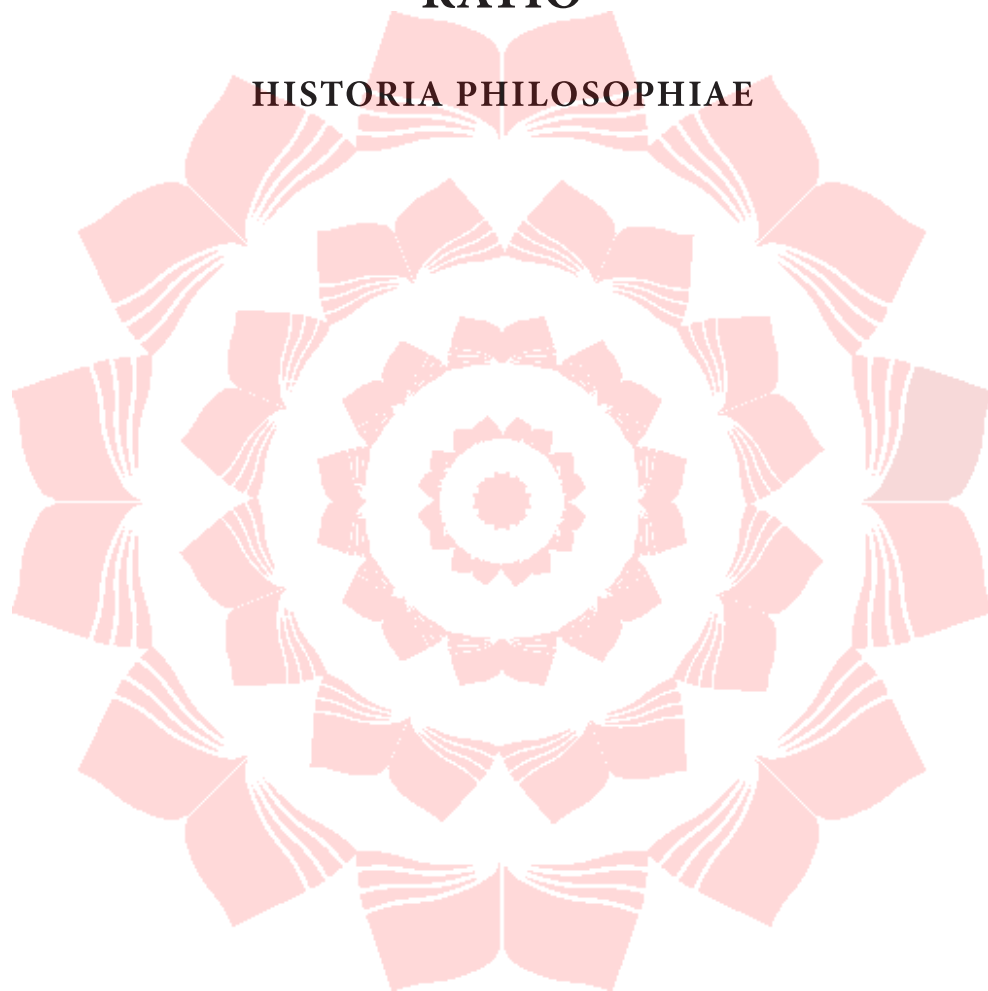

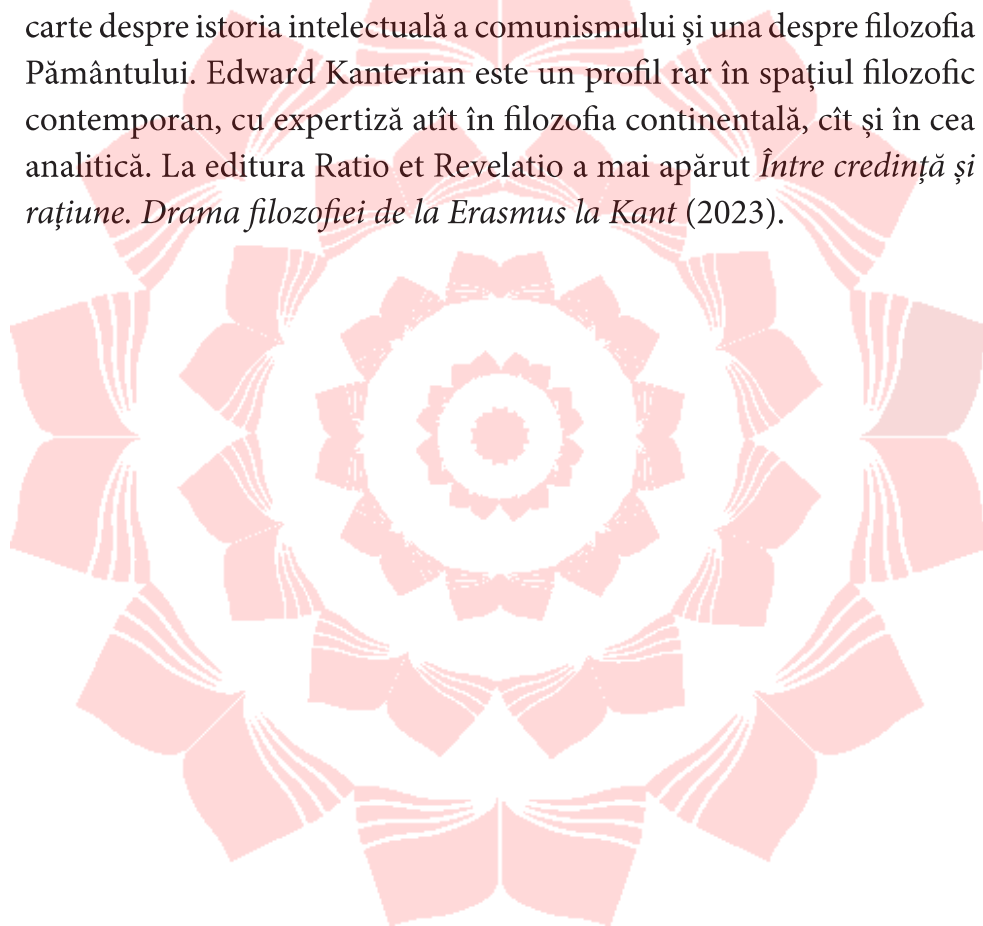
RATIO

HISTORIA PHILOSOPHIAE

Colecția **Ratio** este coordonată de
Florin George Călian

EDWARD KANTERIAN s-a născut în 1969 în București și a trăit pînă în 1981 în România. Și-a obținut doctoratul la Universitatea din Oxford în 2006. După ce a predat filozofie la Universitatea din Oxford, în 2011 a devenit profesor de filozofie la Universitatea din Kent (Canterbury, Marea Britanie). Printre cărțile sale se numără *Analytische Philosophie* (2004), *Wittgenstein* (2007), *Frege, A Guide to the Perplexed* (2012), *Kant, God and Metaphysics* (2019). În prezent lucrează la o carte despre istoria intelectuală a comunismului și una despre filozofia Pământului. Edward Kanterian este un profil rar în spațiul filozofic contemporan, cu expertiză atît în filozofia continentală, cît și în cea analitică. La editura Ratio et Revelatio a mai apărut *Între credință și rațiune. Drama filozofiei de la Erasmus la Kant* (2023).

EDWARD KANTERIAN

WITTGENSTEIN

o biografie critică

Ediție revizuită și adăugită

Traducere de
Otniel-Laurean Vereș

Ratio et Revelatio

2025

Colecția *Ratio* este coordonată de Florin George Călian

Redactare: Antoaneta Sabău și Raluca Lazarovici Vereș

DTP: Narcis Cârciu

Coperta: Gabi Giulușan

Tipărit la Print Expert, România

Copyright © Ratio et Revelatio, 2025

Ludwig Wittgenstein by Edward Kanterian was first published by Reaktion Books, London, UK, 2007 in the Critical Lives series.

Copyright © Edward Kanterian 2007

Imagine coperta I: Paul Klee, *Raumarchitekturen* (detaliu), 1915

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KANTERIAN, EDWARD

Wittgenstein : o biografie critică / Edward Kanterian ; trad. din lb. engleză de Otniel-Laurean Vereș. - Oradea : Ratio et Revelatio, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-630-6657-35-3

I. Vereș, Otniel (trad.)

1

929

Editura Ratio et Revelatio

Str. Sofiei nr. 3, Oradea, Bihor, România, 410183

e-mail: office@ratioetrevelatio.com

www.ratioetrevelatio.com

CUPRINS

Introducere / 7

1. Familia și primii ani, 1889-1911 / 11

2. Cambridge, Norvegia și filozofia, 1911-1914 / 31

3. În tranșee, 1914-1918 / 67

4. Logică și misticism: *Tractatus* / 81

5. Anii de sălbăticie, 1918-1929 / 99

6. Reîntoarcerea la Cambridge și la filozofie, 1929-1939 / 131

7. Profesoratul și încă un război, 1939-1947 / 173

8. Nu există nimic ascuns: *Cercetări filozofice* / 201

9. Ultimii ani, 1947-1951 / 225

10. Urmarea / 239

Postfață la ediția românească / 251

Bibliografie / 259

Wittgenstein în anii 1940,
fotografie făcută la Swansea de prietenul său Ben Richards

INTRODUCERE

Martin Heidegger a început odată o prelegere despre Aristotel spunînd: „Aristotel s-a născut, a gîndit și a murit. Să trecem acum la ideile sale.“ Ceea ce sugera el era că toate detaliile biografice sînt pur și simplu irelevante pentru filozofia unui gînditor. Pentru a înțelege un filozof, tot ce trebuie să facem este să-i studiem cărțile, tezele, teoriile și argumentele. O perspectivă opusă, nu mai puțin radicală, este să vedem în biografia unui gînditor cheia ultimă pentru deslușirea operei sale. Fiecare aspect al personalității, fiecare eveniment din viață, fiecare declarație asupra unei chestiuni aparent fără legătură – fie artistică, politică, morală sau sexuală – sînt puse în mod tainic în legătură cu ideile sale fundamentale, și oricine dorește să le înțeleagă pe acestea din urmă nu le poate ignora pe celelalte. Nu putem dezlega această problemă în cazul lui Aristotel, deoarece cunoaștem atît de puține despre viața sa. Însă esența și influența uriașă a operei lui de-a lungul secolelor, în ciuda acestei lipse de informații biografice, sugerează că prima atitudine este mai aproape de adevăr. Lucrările teoretice ale lui Aristotel pot fi și au fost înțelese fără a cunoaște prea multe date biografice.

Am putea spune același lucru despre Ludwig Wittgenstein, eroul acestei cărți? Aș înclina să spun că da, însă cu o nuanță importantă. El a fost unul dintre întemeietorii filozofiei analitice, și domeniile sale principale de interes au fost teoretice și abstracte: fundamentele matematicii și ale logicii, filozofia limbajului și a minții și natura filozofiei înseși. E adevărat că Wittgenstein a sfîrșit prin a fi asociat cu postmodernismul, arta, poezia, misticismul, etica și chiar politica. Însă în reali-

tate, dintr-un punct de vedere filozofic, ceea ce a scris asupra acestor subiecte nu înseamnă mai mult decît o fărîmă dintr-o operă imensă. Adevăratele puncte de referință ale primei cărți a lui Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus* – ca să dăm un singur exemplu – nu sînt Joyce, Schönberg sau Picasso (cum a susținut Terry Eagleton), ci în realitate Gottlob Frege și Bertrand Russell, doi dintre cei mai mari filozofi și logicieni ai epocii moderne. Există prin urmare un dezechilibru între percepția publică de astăzi a lui Wittgenstein și natura adevărată a operei sale filozofice, pe care încerc să îl corectez în această carte.

Nuanța decurge din faptul că Wittgenstein a trăit în epoca modernă, epoca intelectualilor, a scriitorilor carismatici, a gînditorilor și a artiștilor ale căror vieți captivează imaginația colectivă, deoarece viața lor înglobează unele dintre cele mai adînci tensiuni ale modernității și poate chiar sugerează anumite soluții la acestea. Wittgenstein a fost de bună seamă un astfel de intelectual charismatic. Preocuparea sa de-o viață pentru credința religioasă, strădaniile și eșecurile sale etice, proveniența sa din înalta societate vieneză și respingerea ulterioară a acesteia în favoarea unei vieți aproape monastice, căutarea iubirii și supliciul pornirilor sale sexuale, talentul său pentru inginerie și dezgustul față de scientism, critica vieții moderne, relația sa ambiguă cu psihanaliza sau comunismul, gustul ultramodern în arhitectură și, pe de altă parte, preferințele estetice conservatoare – cel puțin unele dintre aceste aspecte ale personalității sale ni-l aduc mai aproape. Viața lui Aristotel, chiar dacă am cunoaște-o amănunțit, nu ar avea același farmec pentru noi. Din contră, viața lui Wittgenstein ne afectează, mai mult, ne-ar afecta chiar dacă manuscrisele sale despre limbaj, minte, logică și matematică s-ar fi pierdut. Acest lucru explică probabil de ce intelectualul Wittgenstein atrage un public atît

de larg, chiar dacă filozoful Wittgenstein este puțin cunoscut în afara mediului academic. Wittgenstein s-a născut, a gândit, a iubit, l-a căutat pe Dumnezeu, a suferit și a murit.

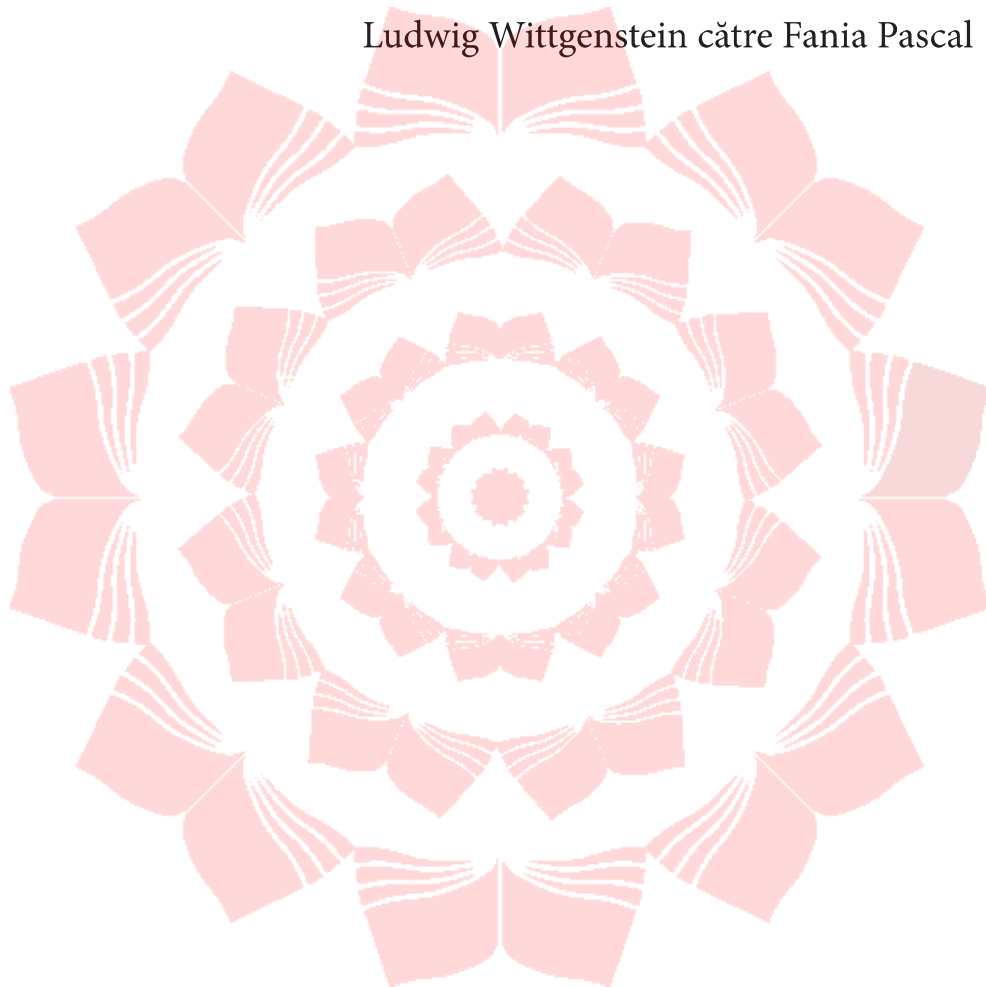
Această carte încearcă să găsească un echilibru între Wittgenstein filozoful și Wittgenstein intelectualul și omul, deși accentul cade mai mult asupra celui din urmă. Intelectualul este totodată cel care, uneori, va fi discutat dintr-o perspectivă mai critică. Două capitole se ocupă de cărțile sale capitale, *Tractatus* și *Cercetări filozofice*, însă o discuție detaliată a filozofiei sale nu poate fi întreprinsă aici. Cartea datorează mult biografiilor scrise de Brian McGuinness și Ray Monk, care au depus un efort sincer și ingenios pentru a demonstra unitatea dintre personalitatea și filozofia lui Wittgenstein. Dacă abordarea mea caută să sublinieze pe alocuri și unele discontinuități, asta a fost posibil doar printr-o schimbare a perspectivei, care ia biografiile lor ca puncte de plecare.

*Numai din conștiința unicității vieții mele
iau naștere religia – știința – și arta.*

Ludwig Wittgenstein, *Jurnale 1914-1916*, 1 august 1916

Vrei să fii perfect? – Bineînțeles că vreau să fiu perfect!

Ludwig Wittgenstein către Fania Pascal

FAMILIA ȘI PRIMII ANI 1889-1911

Ludwig Wittgenstein (1889-1951) s-a născut și a crescut în Viena. Nu ne surprinde poate faptul că unul dintre cei mai importanți filozofi ai lumii moderne își are originea în această legendară metropolă. În ultimele decenii premergătoare Primului Război Mondial, Viena se afla la apogeul splendorii imperiale, fiind capitala unui vast și divers imperiu. Era unul dintre principalele centre culturale ale lumii, un creuzet de curente artistice și intelectuale inovatoare, un loc în care cel mai rigid conservatorism se lovea de cel mai radical modernism, unde apusul lumii vechi și speranța unor noi începuturi erau simțite cât se poate de viu, un loc plin de contradicții, obsesii și geniu. Pentru a da doar câteva exemple, Sigmund Freud a dezvoltat psihanaliza în Viena, Arnold Schönberg, muzica atonală, Adolf Loos, arhitectura funcționalistă, Gustav Klimt, secesionismul, Arthur Schnitzler, teatrul său provocator, iar Karl Kraus, satira sa apocaliptică.¹ Era de asemenea locul „inovației” politice, dacă ne gândim nu doar la sionismul lui Theodor Herzl și socialismul lui Victor Adler și Otto Bauer, ci și la exploatarea populistă a antisemitismului de către primarul Karl Lueger și la formarea ideologiei lui Adolf Hitler în timpul perioadei sale vieneze. Unele dintre cele mai remarcabile, dar și obscure aspecte ale

¹ Pentru mai multe detalii, vezi E. Timms, *Karl Kraus: Apocalyptic Satirist. Culture and Catastrophe in Habsburg Vienna* (New Haven, CT, and London, 1986), pp. 3–39.

personalității lui Ludwig Wittgenstein ne duc spre această lume de *fin-de-siècle*: sensul înalt al culturii, sentimentul strict al datoriei, cultul geniului și al tragediei, conștientizarea unei lumi în disoluție și, poate, reprimarea sexuală și antisemitismul.

Strămoșii familiei Wittgenstein erau evrei. Străbunicul patern al lui Ludwig, Moses Maier, a trăit în regiunea Wittgenstein din Germania, astăzi parte din Renania de Nord-Westfalia, și a fost un administrator al moșiei familiei princiare Sayn-Wittgenstein. Familia nu avea rădăcini aristocratice, deși acest zvon circulase cândva. Moses Maier a preluat numele „Wittgenstein” după ce Napoleon a decretat că toți evreii trebuie să adopte un nume de familie. Lucrul de care putem fi siguri este că fiul lui Moses și bunicul lui Ludwig, Hermann Christian Wittgenstein (1802-1878), s-a convertit la protestantism, a rupt legăturile cu comunitatea evreiască locală și s-a mutat la Leipzig, unde a devenit un prosper comerciant de lână. A fost descris ca aspru și irascibil, însă în același timp hotărât și foarte religios, înțelegând viața drept o chemare spre împlinire de sine. În 1838 s-a căsătorit cu Fanny Figdor (1814-1890), fiica unei familii vieneze bogate și foarte cultivate, care, asemenea lui, a renunțat la credința iudaică și s-a convertit. Ruptura de iudaism pare să fi fost atât de radicală, încât Hermann Christian le-a interzis copiilor săi să se căsătorească cu evrei. Mai mult, pare să fi fost cunoscut drept un antisemit, o stare de spirit care nu era rară printre evreii convertiți din acea perioadă. Când s-a mutat din Leipzig la Viena în anii 1850, familia Wittgenstein nu a intrat în comunitatea evreiască, ci le-a dat copiilor o educație pe deplin germană. Prin familia lui Fanny, familia Wittgenstein a întreținut legături strânse cu elita vieneză culturală și artistică. Erau cunoscuți drept colecționari de artă și protectori ai muzicii. Celebrul violonist Joseph Joachim a fost adoptat de către Fanny și Hermann la o vîrstă fragedă și trimis la Leipzig